

УДК 37.017(92 +7)

ЦІННІСНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Чжоу Цянь,
аспірант кафедри соціальної педагогіки
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті окреслено базові підходи науковців до взаємозв'язку феноменів «духовні цінності» та «духовна культура». Цінність є формою прояву, умовою і результатом стосунків духовного характеру між людиною і суспільством. Констатовано, що виразниками, а також трансляторами духовних цінностей можуть виступати й різні «витвори людського духу» (здобутки науки, моралі, культури, мистецтва). Наголошено, що одним із дієвих чинників і водночас засобом формування духовної культури молоді виступає її систематичне спілкування з музичним мистецтвом.

Ключові слова: цінності, духовні цінності, духовна культура, духовно-практична діяльність, музичне мистецтво, музично-естетична діяльність, студентська молодь.

В статті очерчені базові підходи учених к взаємозв'язку феноменів «духовные ценности» и «духовная культура». Ценность является формой проявления, условием и результатом отношений духовного характера между человеком и обществом. Констатировано, что выразителями, а также трансляторами духовных ценностей могут выступать и различные «произведения человеческого духа» (достижения науки, морали, культуры, искусства). Подчеркнуто, что одним из действенных факторов и одновременно средством формирования духовной культуры молодежи выступает ее систематическое общение с музыкальным искусством.

Ключевые слова: ценности, духовные ценности, духовная культура, духовно-практическая деятельность, музыкальное искусство, музыкально-эстетическая деятельность, студенческая молодежь.

Zhou Qian VALUE FOUNDATIONS OF UPBRINGING OF STUDENT'S SPIRITUAL CULTURE

In the article the basic scientific approaches to the correlation between the phenomena of "cultural wealth" and "spiritual culture" have been defined. Values are the forms of manifestation, the cause and the consequence of the spiritual relations between the human being and society. It has been stated that various "creations of the human spirit" (achievements of science, ethics, culture, art) may function to express, as well as to transfer, cultural wealth. It has been emphasized that systematic involvement of the youth in music art may be treated as one of the efficient factors and at the same time as the means of spiritual culture formation.

Key words: values, cultural wealth, spiritual culture, spiritual and practical activities, musical art, musical and aesthetic activity, students.

Постановка проблеми. Закон України «Про освіту» своїми основними принципами визначає гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей. Такий підхід закономірний, адже оволодіння індивідом сукупністю цих цінностей обумовлює ступінь його розвитку, соціалізації, душевної гармонії. Саме тому в рамках освітнього середовища, в тому числі й вищої школи, виникає потреба в посиленні уваги до питань не лише професійного, але й духовно-культурного розвитку особистості студента, можливо, навіть першочергово. Задля сприяння становленню молодій людині як цілісної особистості та фахівця повинна актуалізуватися орієнтація вищої освіти на процес виховання духовної культури студента, що базується на ціннісних засадах і пов'язана з оволодінням, збереженням і примноженням ним світового і національного культурного надбання.

Аналіз досліджень і публікацій. Методологічну розробку сутності питання загаль-

нолюдських і національних цінностей здійснили М.М. Бахтін, М.О. Бердяєв, Е. Кант, С.Л. Франк та ін. У працях Ю.М. Білодіда, І.М. Бондаревич, М.Й. Боришевського, Д.В. Чернілевського, О.К. Уледова встановлюється зв'язок цінностей, духовності й духовної культури особистості. Теоретичне обґрунтування проблеми виховання духовних цінностей у студентській молоді здійснили І.Д. Бех, Є.В. Бондаревська, І.А. Зязюн, О.М. Олексюк, Е.О. Помиткін, Т.Г. Тюріна та ін. Разом із тим, незважаючи на значну розробленість означених питань, до цього часу як у філософсько-соціологічній, так і в психолого-педагогічній науці не існує однозначності як у питанні встановлення ієрархії понять «духовні цінності» та «духовна культура», так, відповідно, і у визначенні пріоритетних шляхів їх формування. Аналіз праць названих вище дослідників, а також інших наукових напрацювань показав, що ці явища одними авторами чітко не розмежовуються або й ототожнюються, інши-

ми – протиставляються, що, у свою чергу, залежить від того, яке змістове наповнення кожен автор вкладає в названі поняття і з яких позицій (наприклад, широкої, соціологічної, чи вузької, особистісної) розглядає.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження стало виявлення базових підходів науковців до взаємозв'язку феноменів «духовні цінності» та «духовна культура» і з'ясування на цій основі духовно-ціннісного потенціалу музичного мистецтва у вихованні студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Починаючи аналіз підходів науковців до взаємозв'язку феноменів «духовні цінності» та «духовна культура», хочемо відразу зазначити, що ми в процесі дослідження керувалися положенням, згідно з яким є два види культури – духовна та матеріальна, а тому поняття «духовні цінності» позначає, насамперед, сукупність будь-яких культурних цінностей (чи це цінності здоров'я, чи релігійні, чи творча самореалізація тощо), які відрізняються від матеріальних. Нами встановлено, що в значній кількості праць *цінність розглядається як невід'ємна складова духовної культури*. Так, на думку Г.П. Васяновича, у вузькому розумінні слова «духовна культура» – це «система соціально-духовних цінностей, спрямована на духовне піднесення особистості і суспільства» [3, с. 76]. «Духовна культура є епіцентром особистості, відбиттям найвищих загальнолюдських цінностей», – стверджують М.П. Долматова та В.І. Ярешко [9, с. 2]. У такому розумінні поняття «духовна культура» і «духовні цінності» виступають тотожними, хоча і розглядаються на різних рівнях: культура – на соціальному, а цінності – на особистісному. Із цього приводу в «Соціолого-педагогічному словнику» за редакцією В.В. Радула вказується, що духовна культура виступає як «сукупність традицій, звичаїв, цінностей і норм, що регулюють життя людини: її ставлення до себе, до інших людей, до світу загалом» [16, с. 54]. Означені положення дозволяють говорити про те, що в певному сенсі процес виховання (формування) духовної культури особистості вченими розглядається як такий, що неможливий без її знайомства та подальшого опанування системою духовних цінностей.

З іншого боку, аналіз соціально-філософських та психолого-педагогічних джерел свідчить, що багато вчених розглядають *духовні цінності не лише як основу для формування духовної культури, але й як показник її розвитку чи сформованості*. Так, О.Т. Горіна та Г.М. Груць вважають «здатність ставити духовні інтереси і цінності вище за матеріальні» однією зі складових

духовної культури. Учені також підкреслюють, що духовна культура як «специфічна людська риса» передбачає «оволодіння духовними цінностями» [5, с. 37; 7, с. 131]. О.С. Монке переконана, що одним із проявів духовної культури є «намагання людини вдосконалювати свій внутрішній світ на основі загальнолюдських, національних і навіть професійних цінностей» [11, с. 186]. О.В. Мартиненко говорить про те, що духовна культура характеризується «внутрішнім багатством свідомості, ступенем розвитку особистості на основі вищих соціальних цінностей». Спираючись на праці інших учених, вона також наголошує на тому, що духовна культура пов'язана зі «ступенем використання духовних цінностей» [10, с. 77]. «Розвиток духовної культури особистості – це результат її взаємодії з духовними цінностями суспільства, які засвоюються людиною і впливають на формування інтелектуального, естетичного, морального і емоційного рівня її розвитку». – наголошує і В.В. Гракова [6, с. 102]. Такі положення, на нашу думку, дозволяють констатувати, що в процесі навчання і виховання, а також спілкування з оточуючими людьми ми сприймаємо певну систему духовних цінностей (загальнолюдських, національних, релігійних тощо), однак ці знання не «роблять» нас відразу людиною з високою духовною культурою. Лише в процесі інтеріоризації, тобто внутрішнього осмислення певних духовних цінностей, їх прийняття та перетворення на життєві орієнтири в нас починає формуватися духовна культура. Так, молода людина може чути з народження, що музика – це прекрасно. Але лише після того, як відбудеться процес активного прилучення її до багатогранного процесу музично-естетичної діяльності (сприймання музичних творів, виконавської діяльності, оволодіння мовою мистецтва, музичної творчості тощо), після того, як така діяльність чи окремі її змістові напрями стануть невід'ємною частиною життя юнака чи дівчини, предметом їх інтересів і захоплень, – лише тоді можна сказати, що цінності музичного мистецтва стали духовними цінностями (орієнтирами) для цієї людини, а тому почали визначати її духовну культуру (активізувався процес виховання духовної культури засобами музики).

Протилежний погляд щодо зв'язку духовних цінностей із духовною культурою представлений у деяких працях українських учених. Зокрема, Б.В. Новожилов стверджує, що духовна культура «ціннісно орієнтує, мотивує, формує, визначає і надає сенсу всім сферам діяльності людини. Технологічно духовна культура виявляє себе

як виробництво свідомості, що втілюється у створених людиною цінностях» [12, с. 10]. «Духовна культура створює особливий світ цінностей», – переконана і Л.А. Бірюкова [1, с. 196]. У такому розумінні *первинними є не духовні цінності, а саме духовна культура (як суспільне явище)*. Результати різних видів діяльності людини, які отримали високе суспільне визнання, переходять у розряд духовних здобутків, які акумулюються духовною культурою соціальної спільноти, а потім у вигляді цінностей передаються через науку, освіту, релігію, мистецтво і літературу тощо зростаючому поколінню в процесі навчання, просвітництва, виховання.

А.К. Уледов розглядає духовну культуру особистості в ракурсі духовних цінностей ще ширше. Він вказує, що це «не тільки сукупність цінностей, але й активна творча діяльність людей, така як виробництво, зберігання, поширення і споживання духовних цінностей» [17, с. 124]. Близьким є і положення Г.К. Селевка про те, що духовна культура пов'язана не лише зі здатністю до засвоєння і реалізації, але й зі «створенням нових цінностей у практичній діяльності» [15, с. 391]. Н.М. Романенко визначає духовну культуру особистості «як синтез її ціннісних орієнтацій і творчості» [14, с. 18]. Звідси два напрями розуміння розвитку духовної культури: перший – як засвоєння особистістю загальнолюдських цінностей (совість, любов, віра тощо, а також релігійних, етичних, естетичних, художніх та інших цінностей й ідеалів); другий – як власна творча діяльність, орієнтована на створення нових цінностей. У логіці даного підходу духовна культура людини спрямована не на просте присвоєння духовних цінностей – вона «розумно», творчо «включає їх у систему індивідуальних смислів», тобто одночасно і з позиції суб'єкта суспільних відносин, і крізь призму індивідуально-особистісного своєрідності, і виходячи з особливостей та унікальності кожного життєвого прояву, що відбувається «тут і тепер» [6, с. 103].

Узагальнюючи означені вище положення, ми погоджуємося з І.М. Бондаревич, яка пропонує розглядати *цінність як форму прояву, умову і результат стосунків духовного характеру між людиною і суспільством*. «Можемо стверджувати, – говорить вона, – що цінність виступає атрибутом духовності, а також має об'єктивну, суб'єктивну, об'єктивовану і суб'єктивовану форми» [2, с. 55]. Спираючись на думку вченої, можна зробити припущення, що духовні цінності є однією з характеристик духовної культури як комплексного феномену та відображають, насамперед, її аксіологічний

аспект. Разом із тим суттєвою ознакою розвиненої духовної культури особистості є не просто певний рівень обізнаності молодшої людини із системою духовних цінностей (сума знань), а, насамперед, конструктивно-перетворювальна сила ціннісних орієнтацій, якими вона оволоділа (тобто ступінь дієвості духовних цінностей).

У процесі дослідження проблеми змістового наповнення поняття духовних цінностей, які складають основу духовної культури, виявлено теж певну багатозначність. Найбільш поширеним є підхід, згідно з яким духовні цінності є діалектичною єдністю національного та загальнолюдського. Так, у конфуціанській духовно-культурній традиції до першої групи відносять гуманність Жень (仁 ren), моральність І (义 yi), етикет (культура) Лі (禮 / 礼 li), мудрість (знання) Джі (智 zhi), щирість (чесність, вірність) Синь (信 xin) [18, с. 24]. Серед пріоритетних духовних цінностей українців деякі вчені називають почуття патріотизму, ідентичності з національною спільнотою; глибоке усвідомлення ролі рідної мови (мови роду) в життєдіяльності нації, держави; відповідальність за долю нації; повагу до інших національних спільнот тощо [4, с. 9]. Однак і в першому, і в другому випадку перелік, безперечно, лише орієнтовний. Що ж до загальнолюдських цінностей, то сюди відносять соціально схвалювані уявлення більшості людей про цінності так званої класичної тріади духовної культури людства – добро, красу й істину, сформульовані ще стародавніми греками. Разом із тим учені досить часто намагаються співвіднести сукупність духовних цінностей з якоюсь певною ознакою. Наприклад, у гносеологічному аспекті за формами суспільної свідомості виокремлюють цінності знання, моральні цінності, естетичні тощо [8, с. 14], а за конструктивним вектором спрямованості – індивідуальні (самопізнання, самовдосконалення, самореалізація), сімейні (подружжя вірність, єдність сімейного кола, позитивне вирішення сімейних проблем), суспільно-соціальні (прагнення до національної єдності, соціальна справедливність, порядок у державі, патріотизм, свобода, рівність, порозуміння між громадянами), загальнолюдські (збереження миру на планеті, милосердя та доброзичливість, потяг до естетики, культури, мистецтва, гармонія з природою, навколишнім середовищем) та вищі цінності (пошук істини, віра в Бога, високomorальна поведінка, вміння визнавати свою провину та прощати інших, любов, вірність, потреба служити людям та правді, єдність з усім організмом Всесвіту) [13, с. 129].

Разом із тим, не заперечуючи значення висновків згаданих вище науковців, ми вважаємо, що подібне прагнення до деталізації має сенс швидше в науково-методологічному плані, аніж у практичному. Адже низка духовних цінностей (самовдосконалення чи пошук істини) часто виступають у такій нерозривній єдності, що говорити про їх поділ у процесі планування виховних впливів просто недоречно. Із цього приводу вдало висловлюється М.Й. Боришевський. Він зазначає, що «некоректними слід вважати спроби пов'язувати духовність лише з окремими сферами, аспектами життя людини, приміром, з релігійною вірою, ставленням до творів мистецтва, літератури, до проблем моралі, до людських взаємин і т. ін. Все, що робить людина, як поводитися, чим, якими цінностями, потребами мотивується її активність, можна оцінити з позицій духовності» [4, с. 8–9]. Водночас виразниками, а також трансляторами духовних цінностей справді можуть виступати і різні «витвори людського духу» (здобутки науки, мистецтва, моралі, культури), і види духовно-практичної діяльності (художньої, музично-естетичної, виховної, наукової, світоглядної тощо).

Аналіз зазначеного вище дозволив нам констатувати, що одним із дієвих чинників і водночас засобом формування духовної культури молоді виступає її систематичне спілкування з мистецтвом, у тому числі музичним, як неперевершеним носієм і передавачем духовних цінностей. Адже воно акумулює в собі і досвід поколінь, і національні та загальнолюдські традиції, а також етичні зразки. Залучення ж зростаючої особистості, зокрема й студента, до відповідних видів духовно-практичної діяльності, зокрема музично-естетичної (через сприйняття творів музичного мистецтва, виконавську діяльність, музичну творчість, зокрема інструментальну, пластичну, мовну, вокальну, образотворчу тощо імпровізацію; музично-естетичну просвіту), забезпечує перетворення цінностей як системи знань у духовні цінності як життєві орієнтири та створює основу росту духовної культури особистості загалом. Молода людина, таким чином, сама поступово стає виразником, транслятором і творцем духовних цінностей.

Висновки. Підсумовуючи означені положення, можна констатувати багатозначність підходів до взаємозв'язку феноменів «духовні цінності» та «духовна культура»: 1) цінність є невід'ємною складовою духовної культури; 2) духовні цінності є не лише основою для формування духовної культури, але й показником її розвитку чи сфор-

мованості; 3) духовні цінності є вторинними, первинна – духовна культура соціальної спільноти, що акумулює духовні здобутки різних видів діяльності людини; 4) цінність є формою прояву, умовою і результатом стосунків духовного характеру між людиною і суспільством. Водночас, незважаючи на неоднозначність, а іноді й суперечливість представлених позицій, більшість учених погоджується, що духовний ріст молоді людини можливий лише в ході активної, творчої, соціально-значущої діяльності, яка забезпечить не лише контакт із духовними цінностями, але й участь у їх збереженні та примноженні. Під час роботи зі студентами таким духовно-ціннісним потенціалом володіє музично-естетична діяльність. Саме тому в *перспективі* важливо окреслити її особливості стосовно залучення саме студентської молоді, а також обґрунтувати педагогічні умови її організації в університеті з метою виховання духовної культури студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бірюкова Л.А. Вокальне мистецтво як засіб розвитку духовної культури вчителя музики / Л.А. Бірюкова // Актуальні питання мистецької освіти та виховання. – 2014. – Вип. 1-2. – С. 193–203.
2. Бондаревич І.М. Духовна цілісність особистості: дійсність і перспектива / І.М. Бондаревич; Запоріж. нац. техн. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 162 с.
3. Васянович Г.П. Духовна культура й антикультура: можливості ІКТ у вихованні студентської молоді / Г.П. Васянович // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2014. – Вип. 37. – С. 76–80.
4. Боришевський М.Й. Виховання духовності особистості / М.Й. Боришевський, Л.І. Пилипенко, О.І. Пенькова. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 104 с.
5. Горіна О.Т. Теоретичні аспекти формування духовної культури студентської молоді / О.Т. Горіна // Теорія та методика управління освітою. – 2009. – Вип. 2. – С. 34–37. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua/>.
6. Гракова В.В. Генезис проблемы формирования духовной культуры личности / В.В. Гракова, Н.В. Михалкович // Веснік ГрДУ імя Янкі Купалы. – Сер. 3. Філалогія. Педагогіка. Психологія. – 2008. – № 3. – С. 102–107. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.elib.grsu.by/doc/16564>.
7. Груць Г.М. Основи формування духовної культури студентської молоді / Г.М. Груць // Науковий вісник Кременецького обласного гуман.-пед. ін-ту ім. Тараса Шевченка. Сер. : Педагогіка. – 2013. – Вип. 1. – С. 122–131.
8. Долженко В.О. Виховання духовних цінностей у студентської молоді в полікультурному просторі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / В.О. Долженко; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Далі. – Луцьк, 2006. – 20 с.

9. Долматова М.П. Формування естетичних ціннісних орієнтацій особистості як суттєвого елемента її духовної культури / М.П. Долматова, В.І. Ярешко // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1. – С. 1–10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_35.
10. Мартиненко О.В. Аналіз наукових підходів щодо визначення поняття «духовна культура» / О.В. Мартиненко // Український соціум. – 2006. – № 1. – С. 73–78.
11. Монке О.С. Виховання духовної культури дітей дошкільного віку в сім'ї / О.С. Монке // Наука і освіта. – 2013. – № 1-2. – С. 185–189.
12. Новожилов Б.В. Духовна культура як чинник формування іміджу політичного лідера : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / Б.В. Новожилов ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с.
13. Психологічні засади розвитку духовної культури педагогічного персоналу / за ред. Е.О. Помиткіна, З.Л. Становських. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 174 с.
14. Романенко Н.М. Воспитание духовной культуры старших школьников : автореф. дис. на соиск. учен. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н.М. Романенко ; ГНИИ семьи и воспитания. – М., 2003. – 40 с.
15. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий : В 2-х томах / Г.К. Селевко. – М. : Народное образование, 2005. – Т. 2. – 600 с.
16. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В.В. Радула. – К. : ЕксОб, 2004. – 304 с.
17. Уледов А.К. Духовная жизнь общества: Методологические проблемы исследования / А.К. Уледов. – М. : Мысль, 1980. – 271 с.
18. 博永聚, 任怀国, 儒家政治理论及其现代价值。中华书局。 – 2011. – 508 p. / Юн-Бо, Рен Хуайхо. Конфуціанська політична теорія і її сучасне значення. – Чжунхуа, 2011. – 508 с.